

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

## અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાતની ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં

આર / પ્રથમ અપીલ નં. ૪૩૨૧ વર્ષ ૨૦૨૪

=====

રીપોર્ટીંગ માટે માન્ય છે - હા

=====

યોગેશ ભદ્રસિંહ બારીયા

- વિરુદ્ધ -

દિલીપ રણછોડ ડામોર અને અન્ય

=====

ઉપસ્થીતી : : નિશીત એ. ભાલોડી (૯૫૯૭) - અપીલકર્તા નં. ૧ માટે  
સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ માટે - નોટીસ બજેલ છે

=====

ખંડપીઠ : : માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી નિશા એમ. ઠાકોરે

તારીખ: ૦૮/૦૯/૨૦૨૫ મૌખિક - ચુકાદો

૧. અપીલકર્તા - મૂળ દાવેદારના વિદ્વાન વકીલ શ્રી નિશિત ભાલોડીનું સાંભળ્યું.
૨. અંતિમ નિકાલ માટેની નોટિસ પ્રતિવાદીઓને યોગ્ય રીતે બજાવવામાં આવી હોવાનું જણાવવામાં આવે છે, જોકે, કોઈ હાજરી દાખલ કરવામાં આવી નથી. મર્યાદિત મુદ્દાને ધ્યાનમાં લેતા, હાલની અપીલ પ્રતિવાદીઓની ગેરહાજરીમાં સુનાવણી માટે લેવામાં આવે છે.
૩. હાલની અપીલ મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં મૂળ દાવેદારે મોટર અકસ્માત દાવા ટ્રિબ્યુનલ (સહાયક) અને છઠ્ઠા અધિક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, પંચમહાલ, ગોધરા દ્વારા ૮ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૩ ના રોજ MACP નં. ૬૯૫ માં ૨૦૧૬ ના MACP નં. ૬૯૫ માં આપેલા ચુકાદા અને ચુકાદા દ્વારા રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦/- ની વળતર રકમ

વધારવાની વિનંતી કરી હતી. દાવાની અરજી દાખલ કર્યાની તારીખથી તેની વાસ્તવિક પ્રાપ્તિ સુધી વાર્ષિક ૯% ના દરે પ્રમાણસર ખર્ચ અને વ્યાજ સાથે.

૪. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે વાંધાજનક ચુકાદા અને એવોર્ડનો વિરોધ કર્યો છે જે તેને નીચલી બાજુએ નક્કી કરવામાં આવતા વળતરની માત્રા સુધી મર્યાદિત રાખે છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સફળતાપૂર્વક સ્થાપિત કર્યું છે કે તે ચલાવતરના કામ અને સેન્ટરિંગના કામમાં કુશળ કારીગર તરીકે રોકાયેલો હતો અને કૃષિ પ્રવૃત્તિઓમાં હાજરી આપીને પણ આવક કમાઈ રહ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે સ્પષ્ટપણે નિર્દેશ કર્યો હતો કે દાવાની અરજીમાં અરજદારની આવક રૂ. ૬,૦૦૦/- પ્રતિ માસ દર્શાવવામાં આવી હતી, અને ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તે રૂ. ૪,૦૦૦/- પ્રતિ માસ સુધી મર્યાદિત હતી, તેમ છતાં, સંબંધિત સમયે પ્રવર્તમાન લઘુત્તમ વેતન અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત માનક દરોને ધ્યાનમાં લેતા, ટ્રિબ્યુનલે અરજદારની આવક તરીકે રૂ. ૭,૮૦૦/- પ્રતિ માસ રકમ ધ્યાનમાં લેવી જોઈતી હતી, ખાસ કરીને જ્યારે કાયદો કોર્ટ પર દરેક કેસના તથ્યોમાં ન્યાયી અને યોગ્ય વળતર નક્કી કરવાની જવાબદારી લાદે છે. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં નિર્દેશ કર્યો હતો કે ટ્રિબ્યુનલે ભાવિ ભાવિ ભાવિકોના નુકસાનના મથાળા હેઠળ વળતરને ધ્યાનમાં લેતી વખતે ભાવિ ભાવિકોની વધારાની આવક ધ્યાનમાં લીધી નથી. **નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ પ્રણય શેઠી અને અન્યોના** કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો , જે (૨૦૧૭) ૧૬ SCC ૬૮૦ માં નોંધાયેલ છે . તેથી તેમણે આ કોર્ટને વિનંતી કરી છે કે ભવિષ્યના સંભવિત નુકસાનના સંદર્ભમાં વળતરની રકમ નક્કી કરતી વખતે અરજદારની વધારાની આવક તરફ ૪૦% ધ્યાનમાં લેવામાં આવે. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે મૂળ દાવેદારનું અપંગતા પ્રમાણપત્ર Exh.૩૮ ખાતે રેકૉર્ડ પર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં Exh.૩૯ ખાતે રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલ ઈજા પ્રમાણપત્ર સાથે, સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે અરજદારનો જમણો પગ ઘૂંટણ નીચે કાપવામાં આવ્યો હતો.

૪.૧) ઉપરોક્ત દસ્તાવેજોનો ઉલ્લેખ કરીને, વિદ્વાન વકીલે ડૉ. જયેશ પટેલના સોગંદનામા પર વધુ આધાર રાખ્યો હતો, જેમની ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ Exh.૪૯ માં સાક્ષી

તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. વિદ્વાન વકીલના મતે, રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા ઉપરોક્ત તબીબી પુરાવાઓની એકંદર પ્રશંસા પછી, ટ્રિબ્યુનલે પીડા, આઘાત અને વેદનાના શીર્ષક હેઠળ વળતરની રકમ આપવાનું વિચારવું જોઈતું હતું. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદારની ગંભીર ઈજાઓ અને રોજગારને જોતા, ટ્રિબ્યુનલે ભવિષ્યના સંભવિતોના શીર્ષક હેઠળ વળતરની રકમ ધ્યાનમાં લેતી વખતે કાર્યાત્મક અપંગતાનો પણ વિચાર કરવો જોઈતો હતો. તેથી તેમણે આ કોર્ટને વિનંતી કરી છે કે હાલની અપીલને મંજૂરી આપે અને વાંધાજનક ચુકાદામાં ફેરફાર કરીને વળતરની રકમ રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦/- સુધી વધારીને એવોર્ડ આપે, જે પ્રમાણસર ખર્ચ અને વ્યાજ સાથે આપી શકાય.

૫. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા તારણો અને કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની ઉપરોક્ત રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લેતા, આ અપીલમાં આ કોર્ટ સમક્ષ વિચારણા કરવા માટેનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ટ્રિબ્યુનલે કેસના તથ્યો અને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા પુરાવાઓમાં વળતરની રકમ આપવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે?

૬. મેં મૂળ રેકૉર્ડ અને વિચારણા માટે મુકવામાં આવેલી કાર્યવાહીના પ્રકાશમાં વળતરની રકમનો મુદ્દો નક્કી કરતી વખતે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા તારણો અને કારણોનો કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો છે. નિર્વિવાદપણે, બેદરકારી અને જવાબદારીના અન્ય મુદ્દાઓ પર સંબંધિત પક્ષો દ્વારા કોઈ પડકાર ન હોવા છતાં, તે અંતિમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું છે. પાયાના તથ્યો પણ વિવાદાસ્પદ રહ્યા છે. એ એક નિર્વિવાદ હકીકત છે કે અરજદાર પ્રતિવાદી નંબર ૧ ના બેદરકારી અને બેદરકારીપૂર્વક વાહન ચલાવવાને કારણે થયેલી આકસ્મિક ઈજાઓને કારણે કાયમી અપંગતા ધરાવે છે. એક્ઝ.૩૯ ખાતે રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલ ઈજા પ્રમાણપત્ર અને એક્ઝ.૩૮ ખાતે રજૂ કરાયેલ અપંગતા પ્રમાણપત્રની માત્ર પ્રશંસા, એ સ્પષ્ટ છે કે અરજદારનો જમણો પગ ઘૂંટણની નીચેથી કાપી નાખવામાં આવ્યો છે. ભારત સરકારના સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા મંત્રાલયના વિકલાંગ વ્યક્તિઓના સશક્તિકરણ વિભાગ દ્વારા જારી કરાયેલા

નિર્ધારિત ફોર્મેટમાં મેડિકલ ઓથોરિટી, પંચમહાલ, ગુજરાત દ્વારા રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલ અપંગતા પ્રમાણપત્ર, મૂળ દાવેદાર ઉપરોક્ત અપંગતા હોવાનું નિદાન થયું છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે તેમને નિર્દિષ્ટ માર્ગદર્શિકા અનુસાર શરીરના ભાગના સંબંધમાં ૬૫% કાયમી અપંગતા છે. મૂળ દાવેદારનું ઈજા પ્રમાણપત્ર ૧ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૭ (Exh.૩૯) ના રોજ ડૉ. જયેશ પટેલ, એમએસ ઓર્થો દ્વારા જારી કરાયેલ માર્ક-૨૩/૮ પર રેકૉર્ડ પર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં તે સ્પષ્ટ થાય છે કે મૂળ દાવેદારને ફેકચર સહિતની ઈજાઓ થઈ છે. મૂળ દાવેદારનું ઓપરેશન કરવામાં આવ્યું હતું, જેના પરિણામે જમણો પગ ઘૂંટણથી નીચે કાપવામાં આવ્યો હતો. ઓપરેશન કરનાર ઉપરોક્ત ડૉક્ટરે પણ અપંગતા પ્રમાણપત્ર જારી કર્યું છે અને મૂળ દાવેદાર દ્વારા ૭૦% કાયમી અપંગતા હોવાનો અભિપ્રાય આપ્યો છે. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નોંધ્યા મુજબ ઉપરોક્ત ડૉક્ટરને Exh.૪૯ પર સાક્ષી તરીકે પણ તપાસવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત સાક્ષીએ પોતાની ઉલટતપાસમાં સમગ્ર શરીર માટે ૩૫% અપંગતા ધ્યાનમાં લેવા સંમતિ આપી છે. તે મુજબ, ટ્રિબ્યુનલે અરજદારના સમગ્ર શરીર માટે ૩૫% ની હદ સુધી શારીરિક અપંગતા હોવાના કેસને સ્વીકાર્યો છે. જો કે, અરજદારની ભાવિ સંભવિત આવકના નુકસાનના સંદર્ભમાં કાર્યાત્મક અપંગતાને અવગણવામાં ટ્રિબ્યુનલે ભૂલ કરી હતી. ટ્રિબ્યુનલે કેસના વિશિષ્ટ તથ્યોમાં કાર્યાત્મક અપંગતાને ધ્યાનમાં લેવી જોઈતી હતી જ્યારે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તે સ્થાપિત થઈ ગયું હોય કે મૂળ દાવેદારે ઘૂંટણ નીચે જમણો પગ કાપી નાખ્યો છે.

૭. રાજકુમાર વિરુદ્ધ અજયકુમારના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે નક્કી કરેલા સિદ્ધાંતો (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૩૪૨ માં ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય રહેશે, જેમાં કોર્ટે દાવેદારને કાયમી અપંગતાનો સામનો કરવો પડે ત્યારે ભવિષ્યની કમાણીના નુકસાન માટે વળતરના મૂલ્યાંકનના કિસ્સામાં અનુસરવા માટેના પરિમાણોને વ્યાપકપણે સમજાવ્યા છે. ઉપરોક્ત ચુકાદાના ફક્ત ૪ અને ૮ નીચે મુજબ વાંચે છે:-

“૪}. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં 'અધિનિયમ') ની જોગવાઈ સ્પષ્ટ કરે છે કે ચુકાદો ન્યાયી હોવો જોઈએ, જેનો અર્થ એ છે કે વળતર, શક્ય તેટલી હદ

સુધી, દાવેદારને અકસ્માત પહેલાની સ્થિતિમાં સંપૂર્ણ અને પર્યાપ્ત રીતે પુનઃસ્થાપિત કરવું જોઈએ. નુકસાની આપવાનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે જ્યાં સુધી પૈસા કરી શકે ત્યાં સુધી ખોટા કામના પરિણામે થયેલા નુકસાનને ન્યાયી, વાજબી અને ન્યાયી રીતે ભરપાઈ કરવી. કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલે નુકસાનનું ઉદ્દેશ્યપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવું પડશે અને કોઈપણ અટકળો અથવા કાલ્પનિકતાને ધ્યાનમાં લેવાથી બાકાત રાખવું પડશે, જોકે અપંગતાની પ્રકૃતિ અને તેના પરિણામોના સંદર્ભમાં કેટલીક અટકળો અનિવાર્ય છે. વ્યક્તિને ફક્ત શારીરિક ઈજા માટે જ નહીં, પરંતુ આવી ઈજાના પરિણામે તેને થયેલા નુકસાન માટે પણ વળતર મળવાનું છે. આનો અર્થ એ છે કે તેને સંપૂર્ણ જીવન જીવવાની તેની અસમર્થતા, તે સામાન્ય સુવિધાઓનો આનંદ માણવાની તેની અસમર્થતા જે તે ભોગવતો હતો પરંતુ ઈજાઓ માટે, અને તે જેટલી કમાણી કરતો હતો અથવા કરી શકતો હતો તેટલી કમાણી કરવાની તેની અસમર્થતા માટે વળતર મળવાનું છે. (જુઓ સીકે સુબ્રમણિયા ઐયર વિરુદ્ધ ટી. કુન્દિકુન્દન નાયર – એઆઈઆર ૧૯૭૦ એસસી ૩૭૬, આરડી હટ્ટંગડી વિરુદ્ધ પેસ્ટ જ કંટ્રોલ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ – ૧૯૯૫ (૧) એસસીસી ૫૫૧ અને બેકર વિરુદ્ધ વિલોની – ૧૯૭૦ એસી ૪૬૭ ).”

“૮}. જ્યાં દાવેદાર ઈજાઓના પરિણામે કાયમી અપંગતાનો ભોગ બને છે, ત્યાં ભવિષ્યની કમાણીના નુકસાનના શીર્ષક હેઠળ વળતરનું મૂલ્યાંકન, આવી કાયમી અપંગતાની તેની કમાણી ક્ષમતા પરની અસર અને અસર પર આધારિત રહેશે. ટ્રિબ્યુનલે કાયમી અપંગતાના ટકાવારીને આર્થિક નુકસાન અથવા કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનના ટકાવારી તરીકે ચાંત્રિક રીતે લાગુ ન કરવી જોઈએ. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, કાયમી અપંગતાને કારણે ઉદ્ભવતા આર્થિક નુકસાનની ટકાવારી, એટલે કે કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, કાયમી અપંગતાના ટકાવારીથી અલગ હશે. કેટલાક ટ્રિબ્યુનલ્સ ખોટી રીતે ધારે છે કે બધા કિસ્સાઓમાં, કાયમી અપંગતાની ચોક્કસ હદ (ટકાવારી) કમાણી ક્ષમતાના અનુરૂપ નુકસાનમાં પરિણમશે, અને પરિણામે, જો ૨૫% કરાયેલા પુરાવા ૪૫% કાયમી અપંગતા તરીકે દર્શાવે છે, તો તે ઠરાવશે કે ભવિષ્યની કમાણી ક્ષમતામાં ૪૫% નુકસાન છે. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની હદ (ટકાવારી) ને કાયમી અપંગતાની હદ (ટકાવારી) સાથે સરખાવવાથી કાં તો ખૂબ ઓછું અથવા ખૂબ વધારે વળતર આપવામાં આવશે. ટ્રિબ્યુનલે જે મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર છે તે છે કાયમી

અપંગતાની કમાણી ક્ષમતા પર અસર ઈજાગ્રસ્ત; અને આવકના ટકાવારીના સંદર્ભમાં કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી, ભવિષ્યમાં કમાણીના નુકસાન પર પહોંચવા માટે (નિર્ભરતાના નુકસાનને નક્કી કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી પ્રમાણભૂત ગુણક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને) તેને નાણાંના જથ્થામાં માપવું પડશે. જોકે, આપણે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં, પુરાવા અને મૂલ્યાંકનના આધારે, ટ્રિબ્યુનલ શોધી શકે છે કે કાયમી અપંગતાના પરિણામે કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, લગભગ કાયમી અપંગતાના ટકાવારી જેટલી જ છે, જે કિસ્સામાં, અલબત્ત, ટ્રિબ્યુનલ વળતર નક્કી કરવા માટે ઉપરોક્ત ટકાવારી અપનાવશે (ઉદાહરણ તરીકે, અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિરુદ્ધ ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ - ૨૦૧૦(૧૦) SCALE ૨૯૮ અને યાદવ કુમાર વિરુદ્ધ DM, નેશનલ ઇન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ - ૨૦૧૦ (૮) SCALE ૫૬૭ માં આ કોર્ટના નિર્ણયો જુઓ ).

**૭.૧)** પપ્પુ દેવ યાદવ વિરુદ્ધ નરેશ કુમારના કેસમાં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યા છે . **AIR ૨૦૨૦ SC ૪૪૨૪ માં** , કોર્ટે ફકરા- ૭ માં બે પ્રશ્નો ઘડ્યા છે:-

“૭). બે પ્રશ્નો વિચારણા માટે ઉભા થાય છે: એક, શું મોટર અકસ્માતના પરિણામે કાયમી અપંગતાના કિસ્સાઓમાં, દાવેદાર ભવિષ્યમાં આવકના નુકસાન માટે વળતર ઉપરાંત, ભવિષ્યના સંભવિત ગ્રાહકો માટે પણ રકમ માંગી શકે છે; અને બે, અપંગતાની હદ. પહેલા પ્રશ્ન પર, હાઈકોર્ટે નિઃશંકપણે ટેકનિકલી યોગ્ય ઠરાવ્યું છે કે પ્રણય સેઠીએ પીડિતનું મૃત્યુ થયું હોય તેવા કેસમાં વળતરનું મૂલ્યાંકન કર્યું હતું. જો કે, તે એમ કહીને ખોટું થયું કે પાછળથી, જગદીશ કેસમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચનો નિર્ણય બંધનકર્તા નહોતો, પરંતુ અનંત કેસમાં ત્યારપછીનો નિર્ણય એ હદ સુધી કે તેણે ભવિષ્યના સંભવિત ગ્રાહકો માટે વળતર આપ્યું ન હતું, તે બંધનકર્તા હતો. આ કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે હાઈકોર્ટે આ કોર્ટના અગાઉના ચુકાદાઓ વાંચ્યા હોય તે માટે કોઈ વાજબીપણું નહોતું, જેથી ગંભીર ઈજાઓ સાથે સંકળાયેલા અકસ્માતના કેસોમાં ભવિષ્યના સંભવિત ગ્રાહકો માટે વળતરની શક્યતાને બાકાત રાખી શકાય જેમાં કાયમી અપંગતાનો સમાવેશ થાય છે. પ્રણય સેઠીનું આટલું

સંકુચિત વાંચન અતાર્કિક છે, કારણ કે તે અકસ્માતના કેસોમાં જીવિત પીડિતના જીવનમાં આગળ વધવાની શક્યતાને સંપૂર્ણપણે નકારે છે – અને પીડિતના મૃત્યુના કિસ્સામાં ભવિષ્યના સંભવિત ગ્રાહકો માટે આવી શક્યતાને સ્વીકારે છે.”

(૭.૧.૧) મોટર અકસ્માતના પરિણામે કાયમી અપંગતાના કેસ, ભવિષ્યમાં આવકના નુકસાનનો હક અને ભવિષ્યની સંભાવનાઓની રકમ પર વિચાર કરતી વખતે અપંગતાની હદના સંદર્ભમાં બીજા મુદ્દા પર, કોર્ટે અરવિંદ કુમાર મિશ્રા (સુપ્રા) અને સંદીપ ખંડુજા (સુપ્રા) ના કેસમાં તેના અગાઉના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે, જેમ કે ફકરા ૧૮ અને ૧૯ માં ઉલ્લેખિત છે, કોર્ટે અંગવિરહેદન જેવી ગંભીર ઈજાઓમાં સચેત રહેવું જોઈએ. વળતરનો નિર્ણય પીડિતના વ્યવસાય, વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયના સંદર્ભમાં થવો જોઈએ; તૈયાર સંદર્ભ માટે આંધળું અંગગણિત સૂત્ર હોઈ શકતું નથી. આમ, તબીબી નિષ્ણાત દ્વારા મૂલ્યાંકન કરાયેલ શારીરિક અપંગતા પર આધાર રાખીને ટૂંકી દ્રષ્ટિકોણ લેવાને બદલે, અદાલતો ઈજાગ્રસ્તોની કમાણી ક્ષમતા પર કાયમી અપંગતાની અસર અને અસરને ધ્યાનમાં લેવાની અપેક્ષા રાખે છે.

૧૮}. અરવિંદ કુમાર મિશ્રા વિરુદ્ધ ન્યૂ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ કેસમાં, અકસ્માત સમયે અપીલકર્તા એક પ્રતિષ્ઠિત કોલેજમાં એન્જિનિયરિંગ (મિકેનિકલ) ડિગ્રીના અંતિમ વર્ષના વિદ્યાર્થી હતા. તેઓ એક તેજસ્વી વિદ્યાર્થી હતા અને તેમણે તેમની બધી સેમેસ્ટર પરીક્ષાઓ ડિસ્ટિંક્શન સાથે પાસ કરી હતી. તેમને ગંભીર ઈજાઓ થઈ હતી અને લગભગ બે મહિના સુધી કોમામાં રહ્યા હતા; તેમને સર્જરી માટે વિવિધ હોસ્પિટલોમાં ખસેડવામાં આવતા તેમનો અભ્યાસ ખોરવાઈ ગયો હતો. ઘણા મહિનાઓ સુધી, તેમની સ્થિતિ ગંભીર રહી; તેમનો જમણો હાથ કાપી નાખવામાં આવ્યો હતો અને દ્રષ્ટિ પર ગંભીર અસર પડી હતી. આ કોર્ટે તેમના દાવાને સ્વીકાર્યો અને ઠરાવ્યો કે તેઓ ૭૦% સુધી કાયમી રીતે અક્ષમ હતા. મોહન સોની વિરુદ્ધ રામ અવતાર તોમરમાં ફરીથી પગ ગુમાવવાની ઈજાના કેસમાં, કોર્ટે ઠરાવ્યું કે અપંગતાની હદના તબીબી પુરાવાને યાંત્રિક રીતે ઘટાડી શકાય નહીં:

“{૮} પક્ષકારોના વકીલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીનો અભ્યાસ કર્યા પછી, અમારું માનવું છે કે ટ્રિબ્યુનલ અને હાઇકોર્ટ બંનેએ વર્કમેન કમ્પેન્સેશન એક્ટ, ૧૯૨૩ ની શેડ્યૂલ I ના સંદર્ભમાં અપીલકર્તાની અપંગતાને ૫૦% સુધી ઘટાડવામાં ભૂલ કરી હતી. ભવિષ્યની કમાણીના નુકસાનના સંદર્ભમાં, અકસ્માતને કારણે થતી કોઈપણ શારીરિક અપંગતાનો નિર્ણય અપંગતાથી પીડાતા વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવતા કામના પ્રકારના સંદર્ભમાં કરવો જોઈએ. આ મૂળભૂત આધાર છે અને એકવાર તે સમજી લીધા પછી, તે સ્પષ્ટપણે અનુસરે છે કે એક જ ઈજા અથવા નુકસાન બે અલગ અલગ વ્યક્તિઓને અલગ અલગ રીતે અસર કરી શકે છે. એક સીમાંત ખેડૂતનો કેસ લો જે પોતાનું ખેતીનું કામ પોતે કરે છે અને પોતાના બે હાથે પોતાની જમીન ખેડતો હોય છે; અથવા સાયકલ-રિક્ષા ચલાવનાર, જે દેશભરના સેંકડો નાના શહેરોમાં પરિવહનનું મુખ્ય સાધન છે. સીમાંત ખેડૂત અથવા સાયકલ-રિક્ષા-ચાલકને એક પગ ગુમાવવો એ તેમની કમાણી ક્ષમતાની વાત છે ત્યાં સુધી રસ્તાનો અંત હશે. પરંતુ રોકાયેલા વ્યક્તિના કિસ્સામાં (૨૦૧૦) ૧૦ SCC ૨૫૪ (૨૦૧૨) ૨ SCC ૨૬૭ પાના ૨૭૨ પર ઓફિસમાં કોઈ પ્રકારના ડેસ્ક વર્કમાં, પગ ગુમાવવાથી એ જ અસર ન પણ થાય. કોઈ પણ વ્યક્તિના પગ ગુમાવવાથી (અથવા તે બાબતમાં કોઈપણ અંગ ગુમાવવાથી) વ્યક્તિના અંગત, પારિવારિક અથવા સામાજિક જીવન પર ખૂબ જ આઘાતજનક અસર પડે છે, પરંતુ ઓફિસમાં કામ કરતી વ્યક્તિના પગ ગુમાવવાથી તેની કામ કરવાની ક્ષમતા/કમાણી કરવાની ક્ષમતામાં એટલો દખલ નહીં થાય જેટલો સીમાંત ખેડૂત અથવા સાયકલ-રિક્ષાચાલકના કિસ્સામાં થાય છે.

\*\*\*\*\*

{૧૦} આ કોર્ટે કે. જનાર્દન કેસમાં [(૨૦૦૮) ૮ એસસીસી ૫૧૮ : (૨૦૦૮) ૨ એસસીસી (એલ એન્ડ એસ) ૭૩૩], હાઇકોર્ટના ચુકાદાને રદ કર્યો અને ઠરાવ્યું કે ટેન્કર ડ્રાઈવરનો જમણો પગ ઘૂંટણથી કાપી નાખવામાં આવ્યો હોવાથી ટેન્કર ડ્રાઈવર તરીકે પોતાનું ગુજરાન ચલાવવામાં ૧૦૦% અપંગતા અને અસમર્થતાનો ભોગ બન્યો હતો અને તે મુજબ, વર્કમેન વળતર કમિશનર દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને પુનઃસ્થાપિત કર્યો.

કે. જનાર્દન [(૨૦૦૮) ૮ SCC ૫૧૮ : (૨૦૦૮) ૨ SCC (L&S) ૭૩૩] માં આ કોર્ટે પ્રતાપ નારાયણ સિંહ દેવ વિરુદ્ધ શ્રીનિવાસ સબતા [(૧૯૭૬) ૧ SCC ૨૮૯ : ૧૯૭૬ SCC (L&S) ૫૨] માં કોર્ટના અગાઉના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને તેના પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં એક સુધાર, જેનો ડાબો હાથ કોણીથી કાપી નાખવામાં

આવ્યો હતો, તેને તેની કમાણી કરવાની ક્ષમતા સંપૂર્ણપણે ગુમાવી દીધી હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.

\*\*\*\*\*

{૧૩} વળતરમાં ઘટાડો કરવા માટે કાલ્પનિક અનુમાન કરતાં વધુ મૂર્ત કંઈક જરૂરી હોવું જોઈએ કે અપંગતા હોવા છતાં, પીડિત પોતાનો વ્યવસાય બદલીને અથવા આજીવિકાના અન્ય માધ્યમો અપનાવીને આવકના નુકસાનની ભરપાઈ કરી શકે છે. તે કારણોસર ઓછી રકમના વળતરની હિમાયત કરતા પક્ષે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દલીલ કરવી જોઈએ અને બતાવવું જોઈએ કે પીડિતને કેટલાક કાનૂની રક્ષણો આનંદ માણ્યો હતો (જેમ કે અપંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલા વ્યક્તિઓના કિસ્સામાં) અથવા અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં પોતાની આજીવિકા કમાતા વિશાળ સમૂહના કિસ્સામાં, પીડિતાએ ખરેખર પોતાનો વ્યવસાય અથવા આજીવિકાના માધ્યમો બદલ્યા હતા અને આવા ફેરફારના કારણે તે ચોક્કસ આવક મેળવી રહ્યો હતો.

{૧૪} અમારા મતે, અપીલકર્તાની કમાણી ક્ષમતાનું નુકસાન ૧૦૦% જેટલું ઊંચું હોઈ શકે છે પરંતુ કોઈ પણ સંજોગોમાં તે ૯૦% થી ઓછું નહીં હોય. અમે, તે મુજબ, શોધીએ છીએ અને માનીએ છીએ કે અપીલકર્તાની ભાવિ કમાણીના નુકસાન માટે વળતરની ગણતરી તે આધારે કરવી જોઈએ. તે આધારે ગણતરી કરતાં, વળતરની રકમ રૂ. ૩,૫૬,૪૦૦ થશે અને રૂ. ૩૦,૦૦૦ અને રૂ. ૧૫,૦૦૦ ઉમેર્યા પછી કુલ રકમ રૂ. ૪,૦૧,૪૦૦ થશે. વધારાની વળતરની રકમ પર દાવાની અરજી દાખલ કરવાની તારીખથી ચૂકવણીની તારીખ સુધી વાર્ષિક ૯% ના દરે વ્યાજ લાગશે. વળતરની વધારાની રકમ વ્યાજ સાથે અપીલકર્તાને વિલંબ કર્યા વિના અને આજથી ત્રણ મહિના પછી ચૂકવવી જોઈએ.

૧૯} એક વધુ નિર્ણય, સંદીપ ખંડુજા વિરુદ્ધ અતુલ દાંડેએ પણ કાયમી અપંગતાના પ્રમાણનું મૂલ્યાંકન કરવાના ચોક્કસ પાસાંનો સામનો કર્યો હતો. પીડિત લગભગ ૩૦ વર્ષનો હતો, વિવિધ સંસ્થાઓમાં ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ તરીકે કામ કરતો હતો જેના માટે તેને વ્યાવસાયિક ફી ચૂકવવામાં આવતી હતી. તેને થયેલી ઇજાઓના કારણે હલનચલનમાં ગંભીર ક્ષતિ થઈ હતી; તેને સીડી ચઢવામાં તકલીફ થતી હતી, સૂતી વખતે પીઠમાં તકલીફ થતી હતી, વગેરે. તેના પગમાં સળિયો લગાવવામાં આવ્યો હતો. તેને ૭૦% કાયમી અપંગતા અને માનસિક અને શારીરિક પીડાનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. આ કોર્ટે અપંગતાની માત્રાની ગણતરી કરવા માટે યોગ્ય રીતે અવલોકન કરીને વળતરમાં વધારો

કર્ચો હતો:

{૯} કાયમી અપંગતાની ટકાવારી ડોક્ટરો દ્વારા આખા શરીરના સંદર્ભમાં અથવા ઘણી વાર કોઈ ચોક્કસ અંગના સંદર્ભમાં વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. જ્યારે અપંગતા પ્રમાણપત્ર જણાવે છે કે ઘાયલને ડાબા નીચલા અંગના ૪૫% હદ સુધી કાયમી અપંગતાનો સામનો કરવો પડ્યો છે, ત્યારે તે આખા શરીરના સંદર્ભમાં ૪૫% કાયમી અપંગતા જેટલો નથી. તે અંગના કુલ કાર્યોના ટકાવારીના સંદર્ભમાં વ્યક્ત કરાયેલા અંગ (અથવા શરીરના ભાગ) ની અપંગતાની હદ, દેખીતી રીતે આખા શરીરની અપંગતાની હદ તરીકે માની શકાતી નથી. જો જમણા હાથની ૬૦% કાયમી અપંગતા અને ડાબા પગની ૮૦% કાયમી અપંગતા હોય, તો તેનો અર્થ એ નથી કે આખા શરીરના સંદર્ભમાં કાયમી અપંગતાની હદ ૧૪૦% (એટલે કે ૮૦% વત્તા ૬૦%) છે. જો શરીરના જુદા જુદા ભાગોમાં અપંગતાના જુદા જુદા ટકાવારીનો સામનો કરવો પડ્યો હોય, તો આખા શરીરના સંદર્ભમાં કાયમી અપંગતાના સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં આવેલ કુલ ૨૦૧૭ (૩) SCC ૩૫૧ સ્પષ્ટપણે ૧૦૦% થી વધુ ન હોઈ શકે.

{૧૦} જ્યાં દાવેદાર ઈજાઓના પરિણામે કાયમી અપંગતાનો ભોગ બને છે, ત્યાં ભવિષ્યની કમાણીના નુકસાનના શીર્ષક હેઠળ વળતરનું મૂલ્યાંકન તેની કમાણી ક્ષમતા પર આવી કાયમી અપંગતાની અસર અને અસર પર આધારિત રહેશે. ટ્રિબ્યુનલે કાયમી અપંગતાના ટકાવારીને આર્થિક નુકસાન અથવા કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનના ટકાવારી તરીકે યાંત્રિક રીતે લાગુ ન કરવી જોઈએ. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, કાયમી અપંગતાને કારણે થતા આર્થિક નુકસાનની ટકાવારી, એટલે કે કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, કાયમી અપંગતાના ટકાવારીથી અલગ હશે. કેટલાક ટ્રિબ્યુનલ્સ ખોટી રીતે ધારે છે કે બધા કિસ્સાઓમાં, કાયમી અપંગતાની ચોક્કસ હદ (ટકાવારી) કમાણી ક્ષમતાના અનુરૂપ નુકસાનમાં પરિણમશે, અને પરિણામે, જો રજૂ કરાયેલા પુરાવા ૪૫% કાયમી અપંગતા તરીકે દર્શાવે છે, તો તે ઠરાવશે કે ભવિષ્યની કમાણી ક્ષમતામાં ૪૫% નુકસાન છે. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની હદ (ટકાવારી) ને કાયમી અપંગતાની હદ (ટકાવારી) સાથે સરખાવવાથી કાં તો ખૂબ ઓછું અથવા ખૂબ વધારે વળતર આપવામાં આવશે.

{૧૧} ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ઈજાગ્રસ્તોની કમાણી ક્ષમતા પર કાયમી અપંગતાની અસરનું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર છે; અને આવકના ટકાવારીના સંદર્ભમાં કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી, ભવિષ્યમાં કમાણીના નુકસાન પર પહોંચવા માટે (નિર્ભરતાના નુકસાનને નક્કી કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી પ્રમાણભૂત ગુણક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને) તેને નાણાંના સંદર્ભમાં માપવું પડશે. જોકે, આપણે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં, પુરાવા અને મૂલ્યાંકનના આધારે, ટ્રિબ્યુનલ શોધી શકે છે કે કાયમી અપંગતાના પરિણામે કમાણી ક્ષમતાના નુકસાનની ટકાવારી, લગભગ કાયમી અપંગતાના ટકાવારી જેટલી જ છે, જે કિસ્સામાં, અલબત્ત, ટ્રિબ્યુનલ વળતર નક્કી કરવા માટે

ઉપરોક્ત ટકાવારી અપનાવશે. આમ, ધ્યાનમાં લેવા જેવું મહત્વનું પરિબળ એ છે કે કાયમી અપંગતા ઘાયલોની કમાણી ક્ષમતા પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર કરે છે કે કેમ તેનું મૂલ્યાંકન કરવું. આ અર્થમાં, MACT એ ઉપરોક્ત પરીક્ષણને ધ્યાનમાં લઈને આ મુદ્દાને યોગ્ય દિશામાં સંપર્ક કર્યો. જો કે, અમને લાગે છે કે ઉપરોક્ત પરીક્ષણના ઉપયોગ પર MACT નો નિષ્કર્ષ ભૂલભરેલો છે. MACT દ્વારા ખૂબ જ ટૂંકી દ્રષ્ટિકોણ લેવામાં આવે છે કે અપીલકર્તા દ્વારા ભોગવવામાં આવેલી ૭૦% કાયમી અપંગતા અપીલકર્તાની કમાણી ક્ષમતાને અસર કરશે નહીં.... જે વ્યક્તિ રોકાયેલ છે અને પોતાની ફરજો બજાવવા માટે મુક્તપણે આગળ વધી શકતી નથી તે સ્વસ્થ અને શારીરિક રીતે સક્ષમ વ્યક્તિની સરખામણીમાં કમાણી સાથે મેળ ખાતી નથી. અપીલકર્તાની હિલચાલને ઘણી હદ સુધી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવી છે અને તે પણ નાની ઉંમરે. હાઈકોર્ટે આ વાત સ્વીકારી હોવા છતાં, તે ગુણકના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા માટે આગળ વધ્યું નથી. અમારો મત છે કે આવા કિસ્સામાં અને અપીલકર્તાને થયેલી ઈજાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, કમાણી ક્ષમતામાં ચોક્કસ નુકસાન થાય છે અને તે ચાદવ કુમાર વિરુદ્ધ ડિવિઝનલ મેનેજર, નેશનલ ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, [૨૦૧૦ (૧૦) SCC ૩૪૧] માં આ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે તેમ, ગુણક પદ્ધતિ અપનાવીને વળતર આપવા માટે:

“[૮] વ્યક્તિગત ઈજા માટેના તમામ નુકસાનના મૂલ્યાંકનના સંબંધમાં સત્તાવાળાઓની સ્થિતિની વિગતવાર સમીક્ષા કરવાનો અમારો ઈરાદો નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે વ્યક્તિગત ઈજા માટેના તમામ નુકસાનના મૂલ્યાંકનનો આધાર વળતર છે. આખો વિચાર દાવેદારને તે જ સ્થિતિમાં મૂકવાનો છે જે તે પૈસાથી શક્ય હોય ત્યાં સુધી હતો. સંપૂર્ણ વળતર ભાગ્યે જ શક્ય છે પરંતુ વ્યક્તિએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે પીડિતાએ કોઈ ખોટું કર્યું નથી; તેણે ગુનેગારના હાથે ભોગવવું પડ્યું છે અને કોર્ટે તેને જે ભોગવ્યું છે તેના માટે તેને સંપૂર્ણ અને વાજબી વળતર આપવાની કાળજી લેવી જોઈએ.

[૧૦] વ્યક્તિગત ઈજા માટે કેટલાક કિસ્સાઓમાં, દાવો જીવનભરની કમાણી ગુમાવવાનો હોઈ શકે છે કારણ કે, ભલે તે જીવશે, પણ તે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકતો નથી. અન્ય કિસ્સાઓમાં, કમાણીના આંશિક નુકસાન માટે દાવો કરી શકાય છે. દરેક કેસને તેના પોતાના તથ્યોના પ્રકાશમાં ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ અને અંતે, વ્યક્તિએ પૂછવું જોઈએ કે શું આપવામાં આવેલી રકમ વાજબી અને વાજબી રકમ છે. વ્યક્તિગત ઈજાના કેસોમાં વળતરનું મૂલ્યાંકન કરવાનો પરંપરાગત આધાર – અને તે હવે વળતરના યોગ્ય માપ માટે માન્ય પદ્ધતિ છે – યોગ્ય ગુણાકારનો યોગ્ય ગુણાકાર લેવાનો છે. તે કિસ્સામાં, કેરળ SRTC વિરુદ્ધ સુસમ્મા થોમસ (૧૯૯૪) ૨ SCC ૧૭૬ માં ચુકાદાને અનુસર્યા પછી, કોર્ટે ભોગ બનનારની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને ૧૮ નો ગુણક લાગુ કરવાનું પસંદ કર્યું, જે અકસ્માત સમયે ૨૫ વર્ષનો હતો.

હાલના કેસમાં, MACT એ અપીલકર્તાની આવકનું પ્રમાણ રૂ. ૧૦,૦૦૦ એટલે કે વાર્ષિક રૂ. ૧,૨૦,૦૦૦ નક્કી કર્યું હતું. અકસ્માત સમયે અપીલકર્તાની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને,

૧૭ નો ગુણક સ્વીકાર્ય રહેશે. કાયમી અપંગતા ૭૦% છે તે ધ્યાનમાં રાખીને, આ શીર્ષક હેઠળ વળતર રૂ. ૧૪,૨૮,૦૦૦ નક્કી કરવામાં આવશે. MACT એ કાયમી અપંગતા માટે રૂ. ૭૦,૦૦૦ નું વળતર આપ્યું હતું, જે વધારીને રૂ. ૧૪,૨૮,૦૦૦ કરવામાં આવ્યું છે. માનસિક અને શારીરિક વેદના, હતાશા અને જીવન પ્રત્યે નિરાશા માટે, MACT એ રૂ. ૩૦,૦૦૦ ની રકમ ચૂકવી છે, જે અમે ૧,૩૦,૦૦૦ સુધી વધારીશું.”

૨૦} અદાલતોએ રૂઢિગત અથવા ટૂંકી નજરનો અભિગમ અપનાવવો જોઈએ નહીં, પરંતુ જીવનની વાસ્તવિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અપંગતાની હદના મૂલ્યાંકન અને વિવિધ હેડ હેઠળ વળતર બંનેમાં આ બાબતને જોવી જોઈએ. હાલના કિસ્સામાં, કોર્ટના મતે, હાથ ગુમાવવાથી અપીલકર્તા પર આવકમાં ગંભીર ઘટાડો થયો હતો. ટાઇપિસ્ટ/ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર તરીકે, તેમના હાથની સંપૂર્ણ કામગીરી તેમની આજીવિકા માટે આવશ્યક હતી. તેમની કાયમી અપંગતાની હદ ૮૯% પર આકારણી કરવામાં આવી હતી; જોકે, હાઇકોર્ટે કેટલાક 'પ્રમાણસર' સિદ્ધાંતના સંપૂર્ણપણે ખોટા ઉપયોગ પર તેને અડધી કરીને ૪૫% કરી દીધી હતી, જે અતાર્કિક હતું અને કાયદામાં અસમર્થ છે. નિર્ણય પછી નિર્ણય દ્વારા જે જોવામાં આવે છે તે એ છે કે ઈજાની અસર પીડિતની આવક ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા પર પડે છે. એક અંગ (પગ અથવા હાથ) ગુમાવવું અને તેના કારણે તેની ગંભીરતા પીડિતના વ્યવસાય, વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવે છે; તૈયાર અરજી માટે કોઈ આંધળું અંકગણિત સૂત્ર હોઈ શકતું નથી. અગાઉના નિર્ણયોમાં દર્શાવેલ સિદ્ધાંતોની ઝાંખી પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તાની આવક ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમતા નિઃશંકપણે ગંભીર રીતે પ્રભાવિત થઈ હતી. કદાચ, તે ૮૯% ની હદ સુધી નહીં હોય, કારણ કે તે હજુ પણ એક હાથનો ઉપયોગ કરી શકે છે, યુવાન છે અને હજુ સુધી, આશા છે કે તે બીજા કોઈ વ્યવસાય માટે પોતાને પર્યાપ્ત રીતે તાલીમ (અને પુનર્વસન) આપી રહ્યો છે. તેમ છતાં, અપંગતાનું મૂલ્યાંકન ૪૫% ન હોઈ શકે; આ કેસની પરિસ્થિતિઓમાં તે ૬૫% પર મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

૨૧} આ અદાલતનો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે નીચેની અદાલતોએ અપીલકર્તા દ્વારા તેમની કમાણીના સંદર્ભમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓને બિનજરૂરી રીતે અવગણ્યા છે. દિલ્હીમાં કોર્ટ પરિસરમાં ટાઇપિસ્ટ/ડેટા એન્ટ્રી ઓપરેટર તરીકે કામ કરતા, અનૌપચારિક ક્ષેત્રમાં કામ કરતા, રૂ. ૧૨,૦૦૦/- ની કમાણી અંગેના તેમના

દાવાને નોંધપાત્ર રીતે નકારી શકાય નહીં, જેથી તેઓ દર મહિને રૂ. ૮,૦૦૦/- સુધી કમાઈ શકે. નોંધનીય છે કે, આવા સ્વ-રોજગાર વ્યાવસાયિકો AY ૨૦૧૧-૨૦૧૨ માટે આવકવેરા રિટર્ન ફાઈલ કરવા માટે બંધાયેલા ન હતા, જ્યારે વાર્ષિક રૂ. ૧,૬૦,૦૦૦/- થી ઓછી કમાણી કરનારા કોઈપણ વ્યક્તિ માટે કોઈ લેવી અસ્તિત્વમાં ન હતી.

૨૯} અપીલકર્તાની કમાણી વિશે જુલાની આપનાર વકીલને એટલી હદે માનવામાં આવતું હતું કે ટ્રિબ્યુનલે અપીલકર્તાની માસિક કમાણી રૂ. ૮,૦૦૦/- નક્કી કરી હતી. જો કુશળ કામદારો માટે સમકાલીન લઘુત્તમ વેતન (જે રૂ. ૮,૫૦૦/- ની રેન્જમાં હતું) ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો વાસ્તવિક આંકડો ૪૦% મુજબ દર મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦/- થશે.

૩૦} ભવિષ્યની સંભાવનાઓને ઉમેરીને, વળતરની ગણતરી માટે આવક રૂ. ૧૪,૦૦૦ લેવી જોઈએ. તે મુજબ, આ અદાલતે એવું નક્કી કર્યું છે કે હાથ ગુમાવવાથી અપંગતા માટે ચૂકવવાપાત્ર વળતર રૂ. ૧૯,૬૫,૬૦૦/- (એટલે કે, રૂ. ૧૪,૦૦૦/- x ૧૨ x ૬૫% x ૧૮) અથવા રૂપિયા ઓગણીસ લાખ પાંસઠ હજાર છસો માત્ર હશે.

૮. ભવિષ્યમાં આવકના નુકસાન માટે વળતર નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાના વ્યાપક પરિમાણોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મુખ્ય પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે કોર્ટ દ્વારા કાર્યાત્મક અપંગતાનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરવું જોઈએ, હાથ પરના તથ્યોમાં. ૧૯૮૮ના કાયદાની બીજી સૂચિમાં જોડાયેલ નોંધનો ઉદ્દેશ કરવો સુસંગત રહેશે, જે એક કાનૂની કાલ્પનિક કથા ઉભી કરે છે, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે 'કાયમી સંપૂર્ણ અપંગતા/કાયમી આંશિક અપંગતામાં પરિણમતી ઈજાઓ અને કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાની ટકાવારી કામદાર વળતર અધિનિયમ, ૧૯૨૩ હેઠળ અનુસૂચિ-૧ મુજબ રહેશે.' માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ઓરિએન્ટલ ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, વિરુદ્ધ મોહમ્મદ નાસિર અને (૨૦૦૯) ૬ SCC ૨૮૦ માં નોંધાયેલા અન્ય કેસમાં, કામદાર વળતર અધિનિયમ, ૧૯૨૩ (૧૯૨૩ અધિનિયમ) અને મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (૧૯૮૮ અધિનિયમ) ની સંબંધિત જોગવાઈઓની લાગુ પડવાની વિચારણા કરી છે, જે દાવેદારોના સંદર્ભમાં અપંગતા ધરાવે છે. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના સંબંધિત

અવલોકનો નીચે મુજબ છે:-

- ૧૪} એક પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે શું કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાની ટકાવારી અને શારીરિક અપંગતા સમાન રહેશે. વધુમાં, ૧૯૮૮ના કાયદામાં ઉમેરાયેલા બીજા અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત ગુણકની લાગુ પડવાની શક્યતા અંગે એક પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે, કારણ કે આ ધારા કાયદાની કલમ ૧૬૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલ દાવાની અરજીના સંદર્ભમાં લાગુ પડશે નહીં.
- ૨૩} ૧૯૨૩નો કાયદો અને ૧૯૮૮નો કાયદો બંને લાભદાયી કાયદા છે કારણ કે તે નોકરીદાતાઓ દ્વારા કાર્યરત કામદારોને અને/અથવા તેના માલિક અને/અથવા વીમાદાતા દ્વારા મોટર વાહનના ઉપયોગ દ્વારા કાયમી અપંગતા ધરાવતા દાવેદારોને વળતર ચૂકવવાની જોગવાઈ કરે છે.
- ૨૪} વળતરની રકમ સંબંધિત કાયદાઓની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાની રહેશે. ૧૯૨૩ના કાયદાની દ્રષ્ટિએ, કમિશનર જે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા છે, તે વળતર નક્કી કરવાના હેતુ માટે કાયદામાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો અને પરિબળો લાગુ કરવા માટે બંધાયેલા છે, ૧૯૮૮ના કાયદાની કલમ ૧૬૮ ટ્રિબ્યુનલને વળતરની રકમ નક્કી કરતો એવોર્ડ આપવાનો આદેશ આપે છે જે વાજબી લાગે છે.
- ૨૬} બંને કાયદાઓ કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાની ટકાવારીની ગણતરી કરવાની પદ્ધતિ અને રીતની જોગવાઈ કરે છે. તેઓ જોગવાઈ કરે છે કે આ પ્રકારના કિસ્સાઓમાં વળતરની રકમ ૧૯૨૩ના કાયદાની પ્રથમ સૂચિમાં ઉલ્લેખિત ઇજાઓની તુલનામાં ઘાયલ વ્યક્તિ દ્વારા ભોગવવામાં આવેલી શારીરિક અપંગતાની ટકાવારી સાથે સીધી રીતે સંબંધિત હશે. નિર્વિવાદપણે જ્યાં ઇજાઓ પ્રથમ સૂચિમાં ઉલ્લેખિત હોય, ત્યાં વળતરની રકમની ગણતરી કરવાના હેતુ માટે પૂરી પાડવામાં આવેલ પદ્ધતિ અને રીત લાગુ પડશે.
- ૨૮} ૧૯૨૩નો કાયદો ૧૯૮૮ના કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર મોટર વાહનોના ઉપયોગથી ઉદ્ભવતા દાવાઓની અરજીઓ પર પણ લાગુ પડશે, જે અકસ્માતનો ભોગ બનેલા વ્યક્તિને તેના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતા કેસોમાં અપંગતાનો ભોગ બનવું પડે છે તેવા વળતરની રકમ નક્કી કરવાના હેતુથી છે. ૧૯૮૮ના કાયદાની બીજી સૂચિમાં જોડાયેલ નોંધ એક કાનૂની કાલ્પનિક કથા રજૂ કરે છે, જેમાં જણાવાયું છે કે "કાયમી સંપૂર્ણ અપંગતા/કાયમી આંશિક અપંગતામાં પરિણમતી ઇજાઓ અને કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાની ટકાવારી

કામદાર વળતર અધિનિયમ, ૧૯૨૩ હેઠળ અનુસૂચિ I મુજબ રહેશે". તેથી, ચોક્કસ હેતુઓ માટે કાયમી અપંગતાને કાર્યાત્મક અપંગતા સાથે સહ-સંબંધિત કરવામાં આવી છે.

૨૯} તેથી, અમારા મતે, ઇજાઓની પ્રકૃતિ શોધવાનું અને તે ભાગ I કે ભાગ II ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે કે કેમ તે શોધવાનું સુસંગત રહેશે. અમે અહીં પહેલાં નોંધ્યું છે કે ભાગ I એવી ઇજાઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જે કાયમી સંપૂર્ણ અપંગતામાં પરિણમી શકે છે, ભાગ II એવી ઇજાઓનો ઉલ્લેખ કરે છે જે કાયમી આંશિક અપંગતામાં પરિણમી શકે છે.

૯. કેસના તથ્યોમાં વાજબી અને યોગ્ય વળતર નક્કી કરવા માટે, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં લેતા, રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા પુરાવા – તબીબી કેસ પેપર્સના પ્રકાશમાં, આ કોર્ટે મૂળ દાવેદારની કમાણી ક્ષમતા પર કાર્યાત્મક અપંગતાની અસર નક્કી કરવાના હેતુથી કર્મચારી વળતર અધિનિયમ, ૧૯૨૩ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ શેડ્યૂલ-૧ ને ધ્યાનમાં લીધું છે. કર્મચારી વળતર, ૧૯૨૩ માં જોડાયેલ શેડ્યૂલ-૧ ના અંશે મૂલ્યાંકન પર, તેના ભાગ-II હેઠળ ઇજાઓની સૂચિ સ્પષ્ટ કરે છે જે કાયમી આંશિક અપંગતામાં પરિણમશે. ઉપરોક્ત યાદીમાં એન્ટ્રી નંબર ૨૦ અને ૨૧ માં ઘૂંટણ નીચે અંગવિરછેદનનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં કમાણી ક્ષમતા ગુમાવવાની ટકાવારી ૫૦ તરીકે સૂચવવામાં આવી છે. કેસના તથ્યોમાં ઉપરોક્ત સમયપત્રક લાગુ કરીને, આ કોર્ટ અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત સ્વીકારવા માટે તૈયાર છે કે ઘૂંટણ નીચે જમણા પગના અંગવિરછેદનની અસર સહિત એકંદર અપંગતાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, ખાસ કરીને એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે મૂળ દાવેદાર અકસ્માત સમયે ચણતર અને સેન્ટરિંગના કામમાં રોકાયેલ હતો, તેને સમગ્ર શરીર માટે ૫૦% ગણવામાં આવે.

૧૦. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા યોગ્ય રીતે નિષ્કર્ષ કાઢ્યા મુજબ, વિદ્વાન વકીલ દ્વારા લઘુત્તમ વેતન ધ્યાનમાં લેવા માટે કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના સંદર્ભમાં, મૂળ દાવેદારના કામના પ્રકારને જોતાં, તેમને કુશળ કારીગર તરીકે ગણી શકાય. ૧ એપ્રિલ, ૨૦૧૬ થી ૩૦ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૬ વચ્ચેના સમયગાળા દરમિયાન નિર્ધારિત લઘુત્તમ વેતનના પ્રમાણભૂત દરોને ધ્યાનમાં લેતા,

દાવેદારની માસિક આવક તરીકે રૂ. ૭,૮૦૦/- તરીકે સુરક્ષિત રીતે મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે. પ્રણય શેઠી (સુપ્રા) ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાના સ્થાયી સિદ્ધાંતોને લાગુ કરીને, અપીલકર્તાની ઉંમર, જે અકસ્માત સમયે ૨૮ વર્ષ તરીકે નક્કી કરવામાં આવી છે, તેને જોતાં, આ કોર્ટ ભવિષ્યમાં આવકમાં વધારો કરવા માટે ૪૦% ધ્યાનમાં લેવાનું વલણ ધરાવે છે. આમ, દાવેદારની માસિક આવક રૂ. ૧૦,૯૨૦/- (રૂ. ૭,૮૦૦/- x ૪૦%) તરીકે નક્કી કરવામાં આવે છે.

૧૧. અપીલકર્તા દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા ગુણકને કોઈ પડકાર આપવામાં ન આવતા અને તે વાજબી અને યોગ્ય લાગે છે, સરલા વર્મા અને અન્ય વિરુદ્ધ દિલ્લી ટ્રાન્સપોર્ટેશન અને એએનઆર કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતા, (૨૦૦૯) ૬ એસસીસી ૧૨૧ માં નોંધાયેલ, ભવિષ્યમાં આવકના નુકસાન માટે વળતરની કુલ રકમ (રૂ. ૧૦,૯૨૦/- x ૫૦% / ૧૦૦) રૂ. ૫,૪૬૦/- x ૧૨ x ૧૭ રૂ. ૧૧,૧૩,૮૪૦/- થાય છે.

૧૨. આનાથી હું એ મુદ્દા પર આવીશ કે અપીલકર્તા દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી છે કે પીડા, આઘાત અને વેદના નીચલા સ્તરે નક્કી કરવામાં આવી રહી છે. મૂળ દાવેદારને ઘૂંટણ નીચે જમણા પગના ફ્રેક્ચર અને કાપવા સહિત ગંભીર ઈજાઓ થઈ હોવાથી થયેલી ઈજાઓના પ્રકારને ધ્યાનમાં લેતા, આ કોર્ટ ઉપરોક્ત શીર્ષક હેઠળ વળતરની રકમ વધારવા માટે તૈયાર છે. આમ, મૂળ દાવેદાર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવતા રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની સામે PSS ના શીર્ષક હેઠળ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- ની વધારાની વળતર રકમ મેળવવા માટે હકદાર છે.

૧૩. જ્યાં સુધી SAT (ખાસ ખોરાક, સહાયક અને પરિવહન) ના શીર્ષક હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા વળતરની રકમનો સંબંધ છે, તે વિવાદિત નથી અને આથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- તરીકે પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે.

૧૪. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા રૂ. ૬૦,૦૦૦/- નો તબીબી ખર્ચ ચૂકવવામાં આવ્યો છે, જે એક્સએચ.જી.માં રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા રૂ. ૫૨,૨૯૬/- ના તબીબી બિલને ધ્યાનમાં રાખીને વાજબી અને યોગ્ય લાગે છે. ઉપરોક્ત રકમને કોઈ પડકાર આપવામાં આવ્યો ન હોય તો, તે જ

માન્ય રાખવામાં આવે છે.

૧૫. દાવેદારની આવકની રકમ પર પુનર્વિચાર કરવામાં આવ્યો હોવાથી અને તેને સુધારીને રૂ. ૭,૮૦૦/- પ્રતિ માસ કરવામાં આવી હોવાથી, ઇજાઓની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતા, એક વર્ષના સમયગાળા માટે વાસ્તવિક આવકનું નુકસાન ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, જે રૂ. ૯૩,૬૦૦/- (રૂ. ૭,૮૦૦ x ૧૨) થાય છે.

૧૬. છેલ્લે, ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચના શીર્ષક હેઠળ વળતરની રકમ પર પણ પુનર્વિચાર કરવો જરૂરી છે. કમનસીબે, ટ્રિબ્યુનલે વળતરના ઉપરોક્ત ઘટકને સંપૂર્ણપણે અવગણી દીધો છે. કાયદાના સ્થાયી સિદ્ધાંતો અનુસાર, જેમ કે માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ ડિવિઝનલ મેનેજર, યુનાઇટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની અને એનઆર, (૨૦૨૩) ૩ એસસીસી ૪૩૯ ના કેસમાં, ફકરા- ૩૮ અને ફકરા- ૩૯ માં ડિવિઝનલ કંટ્રોલર, કેએસઆરટીસી વિરુદ્ધ મહાદેવ શેટ્ટી અને એનઆર (૨૦૦૩) ૭ એસસીસી ૧૯૭ અને આરડી હટ્ટંગડી વિરુદ્ધ પેસ્ટ કંટ્રોલ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ. ના કેસમાં અગાઉના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી પુનરાવર્તિત કર્યું છે. લિ., (૧૯૯૫) ૧ એસસીસી ૫૫૧ માં અહેવાલ મુજબ, ટ્રિબ્યુનલે ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ માટે પણ વળતર ચૂકવવું જોઈતું હતું, ખાસ કરીને, મૂળ દાવેદારને ઘૂંટણ નીચે જમણો પગ કાપવાનો ભોગ બનવું પડ્યું હોવાથી, ટ્રિબ્યુનલે આગામી વર્ષોમાં કૃત્રિમ પગ અને તેના સ્થાને ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવો જોઈતું હતું. અકસ્માત સમયે અરજદારની ઉંમર ૨૮ વર્ષની હોવાનું ધ્યાનમાં લેતા, આ કોર્ટ ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/- ને ધ્યાનમાં લેવા ઈચ્છે છે. ઉપરોક્ત કારણોસર, વળતરની કુલ રકમ નીચે મુજબ પુનર્વિચારણા અને સુધારેલ છે:-

|    |                  |                 |
|----|------------------|-----------------|
| ૧. | ભવિષ્યનું નુકસાન | રૂ. ૧૧,૧૩,૮૪૦/- |
| ૨. | પી.એસ.એસ.        | રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/-  |
| ૩. | શનિ              | રૂ. ૨૫,૦૦૦/-    |
| ૪. | તબીબી ખર્ચ       | રૂ. ૬૦,૦૦૦/-    |

|    |                                     |                              |
|----|-------------------------------------|------------------------------|
| પ. | વાસ્તવિક ગુકસાન                     | (રૂ. ૭૮૦૦ x ૧૨) રૂ. ૯૩,૬૦૦/- |
| ક. | કૃત્રિમ અંગ અને ભવિષ્યના તબીબી ખર્ચ | રૂ. ૨,૫૦,૦૦૦/-               |
|    | <b>કુલ:</b>                         | રૂ. ૧૬,૪૨,૪૪૦/-              |
|    | <b>વાસ્તવિક પુરસ્કાર.</b>           | રૂ. ૪,૬૮,૬૦૦/-               |
|    | <b>વધારો</b>                        | <b>રૂ. ૧૧,૭૩,૮૪૦/-</b>       |

૧૭. આમ, આ અપીલને આથી મંજૂરી આપવામાં આવે છે. અપીલકર્તા - મૂળ દાવેદારને દાવાની અરજી દાખલ થયાની તારીખથી તેની વાસ્તવિક વસૂલાત સુધી ૯% વ્યાજ સાથે રૂ. ૧૧,૭૩,૮૪૦/- સુધીના વળતરની કુલ રકમ મેળવવા માટે હકદાર ગણવામાં આવે છે. આ વળતરની રકમ ચૂકવવા માટે સંયુક્ત અને અલગ અલગ રીતે જવાબદાર ગણાતા પ્રતિવાદીઓ પાસેથી પ્રમાણસર ખર્ચ વસૂલવામાં આવશે. આ હુકમની પ્રમાણિત નકલ મળ્યાની તારીખથી આઠ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં પ્રમાણસર ખર્ચ અને વ્યાજ સાથે વળતરની વધેલી રકમ સંબંધિત ટ્રિબ્યુનલમાં જમા કરાવવામાં આવે. ઉપરોક્ત રકમ જમા કરાવવા પર, ટ્રિબ્યુનલ મૂળ દાવેદારના પક્ષમાં જમા કરાયેલ વળતરની વધેલી રકમના ૫૦% રકમ મુક્ત કરવા અને વિતરણ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે, જે યોગ્ય ચકાસણીને આધીન રહેશે અને બાકીના ૫૦% રકમને શરૂઆતમાં પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે કોઈપણ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં નોનક્લ્યુમ્યુલેટિવ ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ સ્કીમમાં રોકાણ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, જે પછી પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે નવીકરણ કરી શકાય છે. દાવેદારને આવી ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ પર જમા થઈ શકે તેવા વ્યાજનો સમયાંતરે ઉપાડ કરવાની સ્વતંત્રતા રહેશે.

૧૮. આ અવલોકનો સાથે, પ્રથમ અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. આર. અને પી. ને આ આદેશની રિટની નકલ સાથે તાત્કાલિક સંબંધિત ટ્રિબ્યુનલને પાછા મોકલવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

સહી/- (ન્યાયમૂર્તી શ્રી નિશા એમ. ઠાકોરે)

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.